УДК 65.012.32:364.46

Х.Р. Гальчак
Національний університет "Львівська політехніка",
кафедра менеджменту організацій

ПРИНЦИП СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

© Гальчак Х.Р., 2012

Узагальнено основні теоретичні положення і визначено особливості соціально-орієнтованого менеджменту в умовах трансформаційних процесів економіки України. Наведено основні аргументи, що стимулюють розвиток соціального управління підприємством. Розглянуто принцип соціальної відповідальності як важливого елемента соціально-орієнтованого менеджменту та його значення у становленні соціального менеджменту.

Ключові слова: соціально-орієнтований менеджмент, соціальна відповідальність, етика бізнесу, соціальні технології, принципи.

PRINCIPLE OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE CONTEXT OF SOCIALLY-ORIENTED MANAGEMENT

© Galchak K.R.,2012

The basic theoretical principles and peculiarities of social-oriented management in the transformation processes of economy of Ukraine are generalized. The basic arguments that encourage the development of social enterprise management are shown. The principles of social responsibility as an important element of socio-oriented management and its role in the development of social management are investigated.

Key words: social-oriented management, social responsibility, business ethics, social technologies, principles.

Постановка проблеми

У сучасних умовах трансформації економіки вкрай важливими є не лише адаптаційні процеси, а й реформування і модернізація усієї соціально-економічної системи, оскільки ринкова економіка потребує нових технологій управління, які сприятимуть ефективній діяльності усіх суб'єктів господарювання.

У межах цієї проблематики здійснюють наукові дослідження в напрямах соціального менеджменту, а саме: інноваційне антикризове управління, організаційна культура, соціальна відповідальність тощо. Результати таких досліджень поки що не мають цілісної системи і є дискусійними, що вимагає глибокого теоретичного опрацювання.

Отже, відсутність достатньо теоретичного обґрунтування соціального менеджменту, як науки та мистецтва, зокрема, його актуальності та інноваційності змісту зумовлює необхідність дослідження проблем у контексті соціально-відповідального управління. За таких обставин, доволі привабливою і перспективною виглядає ідея підвищення соціальної відповідальності менеджменту підприємств, що дозволить знайти компроміс між економічно-орієнтованими підприємцями та соціально-орієнтованим суспільством.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У світовій науковій літературі питанням розгляду багатьох економічних проблем у контексті соціального фактора присвячено багато інформативно-дослідницького матеріалу. Теоретичні та практичні проблеми сучасного менеджменту, його причетності до вирішення соціальних питань суспільства, колективу активно досліджують українські та зарубіжні вчені, серед яких можна виділити П. Друкера, М. Фрідмана, М. Портера, Д. Хендерсона,Т. Левіта, К. Девіса, О.В. Скрипника, Г.М. Захарчин, А. Гальчинського, А. Чухна, О. Гирика, С. Івченка, І.В. Лєбєдєва та ін. Спектр цих досліджень доволі широкий: від розкриття суті самого поняття "соціальний менеджмент", до розгляду його як способу гармонізації відносин у колективі та ефективного використання людського потенціалу, за принципами толерантності, співробітництва, відкритості та відповідальності. Варто надати особливої уваги науковим дослідженням американських вчених К. Девіса, Ньюстрома Дж.В. [7], в чиїх працях особливою увагою наділене питання соціально-орієнтованого менеджменту, його теоретичних положень та основних проблем. Варто виділити і ті наукові доробки [1; 2; 4], де висвітлюються питання соціальної відповідальності як принципу соціального менеджменту, яку багато авторів розглядають лише в контексті соціальної політики держави. Основними представниками ідеї соціально відповідального управління є М.Фрідман, М.Портер, Д. Хендерсон,Т. Левіт, які вважають, що: " існує лише одна соціальна відповідальність бізнесу: використання власних ресурсів та енергії в діях, що приводять до збільшення прибутку, доти доки це діється в правилах гри" [10].

Однак не зважаючи на значний внесок учених у розроблення проблем соціальної складової бізнесу, поки що не було ґрунтовного окреслення цілісної концепції соціально-орієнтованого менеджменту, а саме неминучості його появи, вагомості та значення в умовах ринку. Крім того, серед численних досліджень питання принципу соціальної відповідальності в соціально-орієнтованому управлінні, а саме його значення, необхідність недостатньо обґрунтовані та потребують подальшого розроблення як в теоретичному, так і в організаційно-практичному аспектах. Саме це питання висвітлено у цій роботі.

Постановка цілей

Відповідно до окресленої проблематики, метою статті є узагальнення основних теоретичних положень і визначення особливостей соціального менеджменту в умовах трансформації економіки України. У контексті загальної мети можна виділити конкретні цілі-завдання: пошук та висвітлення аргументів, що стимулюють розвиток соціального управління вітчизняним підприємством; дослідження сутності соціальної відповідальності, як одного з найважливіших принципів соціально-орієнтованого менеджменту; визначення місця соціальної відповідальності в системі соціального управління; обґрунтування необхідності впровадження соціальної відповідальності з метою покращення соціального розвитку підприємств.

Виклад основного матеріалу

Соціальний менеджмент як наука визрів на тлі еволюційних змін у наукових теоріях менеджменту. До кінця XI X ст. існували розбіжності у теоретико-методологічних положеннях соціального управління і класичного менеджменту: позиції кібернетиків і класиків менеджменту стосовно змісту управління істотно різнилися. Суперечність полягала у визначенні об'єкта управління – суспільство чи підприємство. Однак, в 50- ті роки XI X ст. світова наукова громадськість вже встигла забути про кібернетику як науку про управління суспільством, та з появою школи людських відносин з'явився системний підхід, згідно з яким суспільство та підприємство запропоновано зараховувати до одного класу соціальних систем. Напрямки цієї школи доповнювались новими завданнями, що полягали у вивченні впливу соціальних і психологічних особливостей малих неформальних груп на результативність роботи організації.

Щодо сучасного розвитку науки про управління, то більшість дослідників розглядають менеджмент як науку в контексті двох рівнів знань. Перший ґрунтується на теоріях соціального управління, які є частиною політико-економічних і соціально-філософських концепцій. Другий рівень вносить у менеджмент конкретніші розробки і забезпечує науково-методичну базу для

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

вироблення практичних рекомендацій із удосконалення управління у вигляді прикладних теорій. Спільним підґрунтям для обох напрямів є фундаментальні закони суспільного розвитку та соціального управління, а також широкий історичний досвід, що відображає зміни світового менеджменту. Сполучником обох частин єдиного процесу соціального менеджменту є керівництво людьми, яке здійснюють соціальні працівники, а також забезпечують розроблення та постановку задач і, водночас, їхнє прийняття та виконання.

Основними аргументами, що стимулюють розвиток соціального управління підприємством, є:

- зростання соціальної орієнтації світових стандартів функціонування бізнесу;
- сучасні особливості розвитку економіки вимагають від підприємств одночасне врахування соціальних інтересів зацікавлених в діяльності підприємства груп;
- зростання потреби доповнення економічних методів управління соціальними, задля одержання очікуваного результату;
- зростання вагомості нематеріальних (інтелект, знання, адаптивність) елементів діяльності над матеріально-речовими;
- зростання вагомості людського чинника в потенціалі організації;
- інтелектуалізація праці;
- розширення можливостей використання соціальних технологій тощо.

Основними принципами соціально-орієнтованого менеджменту є: партнерство, свобода, динамізм, толерантність, співробітництво, відповідальність. У цьому переліку чи не найболючішим є питання відповідальності в управлінському процесі.

Оскільки фактор домінанти соціальних технологій зумовлює посилення соціальної сфери в житті суспільства, то це неминуче вимагає зміни підходів у системі менеджменту, в напрямку розвитку принципів соціальної відповідальності підприємства.

Кожне сучасне підприємство є невід'ємною складовою середовища, що об'єднує багато елементів. Такими елементами (їх ще називають зацікавленими сторонами) є місцеві громади, споживачі, постачальники, ЗМІ, профспілки, працівники й акціонери. Оскільки ця різноманітна спільнота чинить безпосередній вплив на успіх підприємства у досягненні цілей, тому є необхідним поєднання своїх економічних інтересів з економічними та соціальними інтересами усіх елементів середовища. З іншого погляду, соціально-орієнтований менеджмент підприємства повинен діяти відповідально і по відношенню до захисту навколишнього середовища, охорони здоров'я, громадянських прав, захисту прав споживачів. Отже, соціально-відповідальний менеджмент – це управління підприємством, що передбачає заходи соціальної та екологічної спрямованості до основної діяльності підприємства, у контексті встановлених соціальних стандартів та підвищення добробуту суспільства і локальної громади, зокрема, а також забезпечення сталого розвитку.

Соціальна відповідальність проявляється на трьох рівнях відносин підприємства: внутрішньому (базовому); корпоративному (у взаєминах із персоналом підприємства) та вищому (у відносинах з суспільством та навколишнім середовищем) [3]. Щодо цього твердження, американський учений К. Девіс у своїй праці [7] стверджує, що менеджмент повинен бути активно соціально відповідальним згідно з "залізним законом" відповідальності і зазначив, що "у довгостроковій перспективі той, хто не користується своєю владою так, як вважається відповідальним у їхньому суспільстві, насамкінець її і втрачає". Отже, в соціально-орієнтованому менеджменті виникає проблема – формування соціальних стандартів і розвитку відносин соціального партнерства. Ця проблема повинна вирішуватись на державному рівні, а успішність її вирішення можлива лише в такому разі, коли соціальна відповідальність стане важливою складовою соціальної політики України, і вже тоді вона зможе досягнути рівня підприємства.

Сьогодні соціальна відповідальність в Україні перебуває в зародковому стані, лише протягом останніх п'яти років відбувається процес інтеграції її в повсякденну роботу підприємств. Тому, існують невирішені проблеми, пов'язані із формуванням і використанням повноцінного механізму реалізації соціальної відповідальності, який би висвітлював процес її функціонування та включав систему санкцій, як регуляторний інструментарій та соціальне планування, що є обов'язковою умовою соціально-орієнтованого менеджменту.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Підвищенню значення соціальної відповідальності як чинника соціально-економічного розвитку світової спільноти сприяла фіксація основних принципів соціально відповідальної поведінки підприємства у Глобальному договорі ООН 2000 р. [8]. Відтоді кількість учасників цього договору періодично зростає. В Україні рух за приєднання до Глобального договору набув правової чинності за підтримки Програми розвитку ООН у 2006 році, коли 56 керівників компаній та неурядових організацій підписали угоду про приєднання і взяли на себе обов'язок слідувати його положенням та публічно звітувати про результати своєї соціальної діяльності.

Попри збільшення кількості країн, які бажають приєднатись до Глобального договору (96 у 2008 році), на шляху становлення та розвитку соціальної відповідальності в українському бізнесі існують істотні перепони, насамперед це: недосконаліть законодавчої та нормативно-правової бази, зокрема, відсутність етичного кодексу, який має ґрунтуватись на етичних нормах і правилах поведінки; відсутність незалежної громадської експертизи та експертизи результатів соціальних програм, стандартів і якості підготовки бізнес-фахівців; відсутність системи заохочень відповідальних суспільних суб'єктів; невиправдана економія на інвестиціях в охорону праці та здоров'я працівників, а також у професійний розвиток; безсистемність соціального партнерства та ін.

Щодо розуміння сутності соціальної відповідальності та впровадження її у менеджмент підприємства за ініціативи представників ООН в Україні було проведене анкетне опитування серед найбільш економічно розвинутих регіонів (Київ, Харків, Львів, Донецьк, Одеса, Дніпропетровськ). Результати опитувань наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Напрями соціальної відповідальності підприємств

Напрями соціальної відповідальності	Кількість опитуваних респондентів, (%)
Поліпшення умов праці власного персоналу 65,5	
Навчання та розвиток персоналу 63,2	
Благодійна допомога 56,0	
Етичне та відповідальне ставлення до споживачів 49,5	
Участь в регіональних програмах соціального розвитку 32,3	
Реалізація екологічних програм 29,8	
Політика дотримування прав акціонерів та (або) інвесторів 20,8	
Відкрите подання інформації про діяльність підприємства 18,7	
Забезпечення високої якості продукції, що випускається 10,0	
Добродійність, філантропія, меценатство 5,	0

Опрацьовано на підставі: Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua [11].

Під час досліджень, проведених Walk er Information, було виявлено, що в результаті збільшення ступеня соціальної відповідальності, зростає рівень загальної довіри до підприємства, торгової марки, а отже, зростають прибутки підприємства та його фінансова стійкість.

За незадовільного стану розвитку економіки України українські підприємства потребують побудови моделі соціально-орієнтованого управління, адекватної сучасним цінностям суспільства, потребам трудових колективів та економічним орієнтаціям власників підприємств. Розширення сфери формування соціально-орієнтованого менеджменту ставить за необхідність вирішення додаткових проблем – підготовка нових соціальних менеджерів, наділених не лише новими знаннями в сфері теорії соціальних технологій, але й особливою культурою і науковим баченням соціально-економічних реалій. Отже, основними соціально-етичними пріоритетами для соціального менеджера мають стати: впевненість у корисності своєї праці для себе і для суспільства; прагнення до чесної праці з партнерами і конкурентами; віра в правдивий бізнес; прагнення до інновацій; воля на чесне підприємництво.

Підґрунтям соціально-орієнтованого менеджменту є соціальні технології, формування ефективної кадрової політики, прийняття управлінських рішень соціального характеру.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Тільки на засадах соціальної відповідальності та етики бізнесу можна побудувати правильні людські відносини та гармонізацію суспільства, що є так необхідним у досягненні економічного зростання України.

Висновки

В умовах викликів XXI ст. спостерігається домінування соціальних технологій, що зумовлює посилення ролі соціальної сфери в житті суспільства, збільшує її вплив на інші сфери. Вітчизняне підприємство є перед проблемою оптимального поєднання ділової активності та відповідальності, що вимагає побудови нової системи менеджменту, зорієнтованої на людський потенціал. Головною умовою соціально-орієнтованого управління підприємством є домінування загальносуспільного інтересу над корпоративним на основі принципу соціальної відповідальності, яка сьогодні перебуває в зародковому стані.

Перспективи подальших досліджень

Подальші дослідження доцільно продовжувати в напрямку розроблення теоретичних і методологічних положень щодо формування повноцінного механізму реалізації соціальної відповідальності в контексті соціально-орієнтованого менеджменту.

1. Вороніна М.С. Управління економічними та соціальним процесами підприємства: Монографія. – Харків: Вид-во ХДЕУ. – 2002. – 432 с. 2. Гавкалова Н.П. Теоретико-методологічні аспекти формування соціально-економічної системи ефективного менеджменту персоналу підприємства // Проблем науки / Міжгалузевий науково-практичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 13. 3. Гальчак Х.Р. Соціальна відповідальність бізнесу в ринкових умовах господарювання // Вісн. Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління. – 2011. – № 698. – С. 1403–144. 4. Захарчин Г.М., Струтинська Л.Р., Андрусів С.В., Розвиток підприємництва на основі синтезу культури і відповідальності // Вісн. нац. лісотехн. Ун-ту України: Збірн. наук.-техн. пр. Економіка, планування та управління галузі. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.06. – 190 – 191 с. 5. Ивченко С. Экономический эффект корпоративной социальной политики // Бизнес и общество. – 2003. – № 15. – С. 24–30. 6. Лєбєдєв І.В. Соціальна відповідальність бізнесу як чинник ефективного менеджменту // Вісн. соціально-економічних досліджень. – 2007. – Вип. 27. – С. 197 – 203. 7. Ньюстром Дж.В., Дэвис К. Организационное поведение: Учеб. пособие. – СПб.: Питер-Юг, 2000. – 121 – 134 с. 8. Офіційний веб-сайт Української мережі Глобального Договору ООН http://www.globalcompact.org.ua/ua станом на 16.03.2008. 9. Сурмин Ю.П., Туленков Н.В. Теория социальных технологий: Учеб. пособие. – К.: МАУП, 2004. – 608 с. 10. Putnam R. Bowling Alone: America`s Declining Social Capital // The American Prospect. – 1995. – Vol. 6, № 1. – P.65–78. 11. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua